

Leyla Əlihüseyn qızı HÜSEYNOVA

Qərbi Kaspi Universiteti
Dizayner, Müəllim, Tədqiqatçı

İNSANI ƏHATƏ EDƏN MÜHİTDƏ RƏNGİN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə: Rəngin istifadəsi məsələləri insanın əşya ətrafının təşkilçiliyi prosesində hər zaman mühüm tərkib hissəsi olmuşdur. Bu gün əşya-fəza mühitinin obyektlərinin tipologiyası, o cümlədən də yeni obyektlərin meydana gəlməsi, mövcud olanların isə funksional cəhətdən mürəkkəbləşdirilməsi və modernləşdirilməsi proseslərin əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilməsi baş verdiyi bir şəraitdə onlar daha da kəskin və aktual görünür. Bu zaman insanı əhatə edən mühitin kəmiyyət və keyfiyyət mürəkkəbləşməsi fasiləsiz sürətdə artmaqda davam edir.

Açar sözlər: rəng, psixologiyası, rəngşünaslıq, koloristika, mühit, inter- yer, dizayn, qrafik dizayn, rəngkarlıq, estetika, mədəniyyət, məişət, əşya.

UOT: 72

DOI: doi.org/10.54414/ybvo4242

Problemin formalaşdırılması

Rənglərin hüdudsuz müxtəlifliyi bizə dünya mənzərəsini tam gözəlliyi ilə dərk etməyə imkan yaradır, bizim əhval-ruhiyyəimizi müəyyənləşdirir, emosiyaların əmələ gəlməsinə səbəb olur və müxtəlif duyğuları canlandırmağa imkan verir. Adətən, hətta bunu duymadan, sırf intuitiv səviyyədə insan təmiz, parlaq rənglərə can atır, onu əhatə edən mühitin açıq və işıqlı boyalarına - günəş işığına, gənc yaşılığa, təmiz səməyə sevinir.

Rəngin insana təsir etməsi və müxtəlif insanlar tərəfindən rəngin mənim-sənilməsi mövzusu, habelə fərqli-fərqli insanların eyni rənglərə eyni reaksiya vermələri məsələsi bir çox sahələrdə fəaliyyət göstərən alimləri yüzilliklər ərzində narahat edirdi. Onların elmi əsərləri rəng psixologiyası, rəngşünaslıq, koloristika kimi elmlərin əsasını təşkil etmişdir.

Artıq xeyli müddətdir təsdiq edilmişdir ki, rəng insanın psixi, emosional vəziyyətinə təsir göstərmək iqtidarındadır, bu

təsir həm müsbət - insanın əhval-ruhiyyəni yaxşılaşdırmaqla, əhval-ruhiyyəsinə yüksəltməklə, iş qabiliyyətini artırmaq-la, düzgün qərarların qəbul edilməsinə yönəltməklə və s., həm də mənfi cəhətdən - ümitsizlik yaratmaqla, insanda əhval-ruhiyyəni korlamaqla və özünə inamı zəiflətməklə bürüzə verir. Rəngin bu amilini nəzərə alaraq, müəyyən təsirlərin formalaşdırılması və istənilən reaksiyanın əldə olunması üçün şüurlu və məqsədyönlü surətdə rənglərin birləşdirilməsi və uzlaşdırılmasından istifadə etmək, həyat situasiyalarına təsir etməklə onların öz xeyrinə dəyişmək, öz şəxsi psixoloji və emosional vəziyyətini tənzimləmək mümkündür.

Rəng bizi anadan olduğumuz gündən etibarən müşayiət edir, məhz bu səbəbə görə biz çox vaxt onun tərəfimizdən bu və ya digər əşyaların və hadisələrin mənim-sənilməsinə necə təsir göstərdiyi haqqında heç düşünmürük də. Bununla bərabər, rənglər psixikamıza, ətraf mühiti necə mənimsədiyimizə inandırılmaz qədər böyük

dərəcədə təsir göstərir. Rəng hər hansı müəyyən obyekt, əşya yaxud element haqqında bizim təəssüratlarımızı tam şəkildə dəyişmək, ağırlıq yaxud yüngüllük hissini gücləndirmək, məkan və əşyaların nisbətləri və ölçülərini vizual baxımdan dəyişmək, soyuq və istini hiss etmək qabiliyyətimizə təsir göstərmək, eləcə də müəyyən dad təəvvürlərimizin əmələ gəlməsinə səbəb olmaq iqtidarındadır.

Bütün həyatı boyu gördüklərimizin hamısını biz bu və ya digər rənglərlə assosiasiya edirik. Yəni, rəngin mənimsənilməsi öz-özündən yaranmayıb, bu, tədricən formalaşan fenomendir və bunun əsasını insanın təbiətlə, yaşadığı mühit, məkanla və bu kimi digər amillərlə qarşılıqlı təsir nəticəsində yaranan həyat təcrübəsi təşkil edir. Bunun səbəbidir ki, ümumi təbii rəng assosiasiyaları, demək olar ki, bir-birindən fərqlənmir və onlar ən müxtəlif millətlərin nümayəndələri olan insanlarda bir çox cəhətdən oxşardır. Rəng assosiasiyalarının mənimsənilməsinə həmçinin bizim şəxsi duyğularımız, həyəcanımız və təəssüratlarımız da təsirsiz ötüşmür.

Ədəbiyyatın təhlili

Həmçinin, insanın yaşayış yerinin tarixi məkanından, onun əhatəsindən, təbii landşaftdan, adət və ənənələrdən, estetik norma və dini əqidələrdən asılı olaraq rəngin "mədəni" adı ilə tanınan subyektiv mənimsənilməsi də yaranmağa başlayır. Çoxəsrli zaman kəsiyinin keçməsi nəticəsində bütün xalqların mədəniyyətində sevimli rənglərin müəyyən bir qamması formalaşmışdır. Belə ki, məsələn, günəşli, cənub bölgələrdə yaşayan xalqların geyimlərində daha çox parlaq, dolğun, intensiv tonlara üstünlük verilir. Eyni tendensiyanı həm də şəhərlərin memarlığında da müşahidə etmək mümkündür. Belə ki, cənub ölkələrdə binaların dekoru və

üzlənməsində məhz parlaq rənglərdən çox istifadə olunur, şimal coğrafiyasında yaşayan xalqlarda isə iqlim şəraiti səbəbindən rəng palitrası son dərəcə kasaddır, məhz buna görə həmin xalqlar, bir qayda olaraq, daha çox sakit tonlara üstünlük verir. Müəyyən rənglərin insanın duyğuları və mənimsənilməsi ilə əlaqəni bizim bütün gündəlik həyatımızda izlənilə bilər. Belə ki, məsələn, fəal qırmızı rəng mühitdə çox vaxt təhlükənin olduğunu xəbərdar edən bir rəng qismində istifadə olunur, onun bu təyinatı qırmızı rəngin od, həyəcanla assosiasiyasından irəli gəlir. Yaşıl rəng isə əksinə, təhlükəsizlik, təhlükəsiz şərait və xilas nişanı kimi qəbul olunur. Sarı rəng mümkün təhlükəli situasiyadan xəbərdar edir. Rənginsanda intuitiv surətdə lazımi fizioloji hisslərin əmələ gəlməsinə şərtləndirir. [1]

Məqalənin məqsədi

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, rənglərin uzlaşması qanunlarına və prinsiplərinə bələd olma, rəngin insana emosional və psixi təsirinə təsir vasitəsi kimi məharətlə tətbiqi insan fəaliyyətinin bütün sferalarında: interyerlərin dizaynında, qrafik dizaynda, sənayedə, yaradıcılıqda, dəbdə, memarlıqda, istehsalatda və sair sferalarda aktiv istifadə olunur. Rəngin insana "işləməsinə" təmin etmək çox da mürəkkəb məsələ deyil. Rənglərin müxtəlif uzlaşmalarını düzgün istifadə etməklə öz yaşayış sahəsini olduqca yaraşlıq etmək, ictimai interyerdə əlverişli və lazımi atmosferi yaratmaq, istehsalatda, inzibati və tədris sahələrində iş qabiliyyətini yüksəltmək olar. Lakin yadda saxlamaq lazımdır ki, təsadüfən seçilmiş, düşünülməmiş rənglər harmoniyanı, bütövlüyü, gözəlliyi pozur. Rəngin təsadüfi dəsti əlvan, kəskin yaxud boz qammanı yara-dacaq ki, bu da qəm və ümitsizlik duyğusu əmələ gətirir. Belə ki,

məsələn, düzgün seçilmiş rənglərin köməyi ilə qaranlıq otaq xeyli dərəcədə daha işıqlı ola bilər. Rəngi əks etdirmək qabiliyyətinə malik parlaq, cilalı səthlərin isti- fadəsi də həmçinin interyer məkanında işıqlanma effektivinə təsir göstərə bilər. Rəng hər zaman insanların həyatı və məişəti üçün uyğun mühitin yaradılması istiqamətində olduqca mühüm amillərdən biri kimi nəzərə alınmalıdır.

Rəng məkan, fəza hissəsinə təsir etmək gücündədir. Rənglərin və rəng kombinasiyalarının düzgün və düşünülmüş istifadəsi hər üç ölçüdə məkanı vizual baxımdan effektiv dəyişməyə imkan verir. Eyni qaydada sahənin hündürlüyü haqqında təəssüratı da dəyişmək, məkanın genişliyi yaxud qapalılığı hissi, müvazinət duyğusunu yaratmaq mümkündür.

Rəngin köməyi ilə həmçinin insanın emosional vəziyyətini də korrekt etmək, əhval-ruhiyyə yaratmaq, iş nizamına köklənmək, əhvalın vəziyyətinə və

s. təsir etmək olar. Bütün insanlar eyni rəngə baxaraq onu müxtəlif çalarlarda görə bilər, bu səbəbdən eyni rəngə müxtəlif qiymətlər vermə və xüsusi məna ilə zənginləşdirə bilər. Yuxarıda artıq deyildiyi kimi, bütün həyat müddətində insanlar gördükləri bütün əşyaları yaxud hadisələri bu və ya digər rənglərlə

assosiasiya edir. Ancaq, bununla yanaşı, bir çox nəsillərin təcrübəsi, adət və ənənələrinə əsasən formalaşmış rənglərin istifadəsi barədə müəyyən təsəvvürlər də mövcuddur. Məsələn, belə qəbul olunub ki, teatr qatı qırmızı və qızılı tonlarla dekor edilməlidir ki, bu da onun ictimai, bayram əhval-ruhiyyəli səciyyəsinə daha çox uyğun gələcək; yataq otağı üçün isə açıq və sakit tonlara üstünlük verilməlidir, çünki həmin tonlar insanı rahatlaşdırıcı və sakit atmosferə kökləyir və s. [2]

Bu kimi üsullar çox vaxt yaşayış və ictimai interyerlərin dizaynında tətbiq edilir. Bu və ya digər otaq üçün rəng həlli seçilərkən təkcə onun təyinatı deyil, həmçinin səciyyəsi, döşəməsi, eləcə də həmin otaqda yaşayan insanların zövqləri də mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. Belə ki, rəng qammasını seçərkən, insan istər-istəməz onu ya təbiətdə rast gəldiyi, gördüyü müəyyən tərkib hissə ilə, yaxud da hər birimizin şüurunda əmələ gəlmiş və möhkəmlənmiş rəng assosiasiyaları ilə əlaqələndirir.

Rənglərin birləşdirilməsi ən müxtəlif ola bilər. Lakin onların uzlaşmasında çox şey həmin rənglərin tətbiq edildiyi yerdən, məkandan asılıdır. İnkər edilməz faktıdır ki, təbiətdə adi və harmonik hesab edə biləcəyimiz bu və ya digər hadisə heç də hər zaman eyni yaraşılıqlığı ilə evin yaxud geyimin bəzədilməsində görünməyəcək. Belə ki, məsələn, yaşıl tarlanın və təmiz göy səmanın rəng harmoniyası interyer yaxud geyimə köçürüldüyü təqdirdə yaraşsız və səliqəsiz görünə bilər. Odur ki, rənglərin seçilməsi prosesinə kifayət qədər diqqətlə və düşünülmüş şəkildə yanaşmaq, seçilməli olan bu və ya digər rəngin tətbiq edildiyi yeri, məkanı mütləq şəkildə nəzərə almaq lazımdır. [3]

Geyim üçün rəng qammasının seçilməsində də həmçinin rənglərin uzlaşdırılması mühüm əhəmiyyətə malikdir, çünki geyimdə insan təkcə özünü üstün tutması deyil, həm də, misal üçün, keçiriləcək və ziyarət edilməli olan tədbirin xarakterinə də əsaslanmalıdır. Rəngin köməyi ilə sadəcə olaraq ətrafdakı insanların gözündə özümüz haqqında müəyyən təəssürat yaratmaqla yanaşı həm də özümüzün əhval-ruhiyyəmizə, halımıza da təsir göstərmək imkanı əldə edirik.

Əlbəttə, bütün insanlar üçün və hər bir mühit üçün rənglərin mənimsə- nilməsi yaxud rənglərin duyulması istiqamətində bu və ya digər konkret qayda- ların mövcudluğunu iddia etmək düzgün deyil. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, rənglərlə iş prosesində qüvvədə olan və hamı tərəfindən qəbul edilmiş üsul və prinsipləri rəhbər tutaraq öz məişətinin gözəlliyinin yaradılmasında böyük uğurlara nail olmaq mümkündür.

Müasir texnologiyaların inkişafı və cəmiyyətin modernləşdirilməsi, rəng, koloristika sahəsində geniş və hərtərəfli biliklər hal-hazırkı dövrdə əşya yaxud obyektin tamamilə yeni rəng estetikasının yaradılmasına səbəb olur. Rənglərin mənaları dəyişir və yeni ənənələr ərsəyə gətirilir. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, rəng qamması interyerin təkcə daxili məkanında, vizual kommunikasiyalarda, geyimdə, qablaşdırma məhsulunda və s. böyük əhəmiyyət kəsb etmir, bugünkü gündə şəhər mühitinin rəng qamması da təkamül səciyyəvi dəyişikliklərə də məruz qalmışdır. Müasir tamamlanma və tikinti texnologiyalar sayəsində bina fasadlarını rəngli etmək xeyli dərəcədə daha asan olmuşdur. Artıq evlər, ictimai binalar parlaq, cəsarətli rənglərə get-gedə daha çox boyanır ki, bu da şəhərin memarlıq simasını daha dəbdəbəli, yaraşığı, sevincli edir. Beləliklə, vizual mə-nimsəmə üçün kifayət qədər maraqlı bir mənzərə yaranır və bu mənzərə infor- mativ və estetik yüklənməni daşmalıdır. [4]

Əsas materialın təqdimatı

Ancaq unutmayaq ki, rəng obyektin rəng həllinin təkcə estetik, seyrçi əhəmiyyətinə malik deyil, və onun psixofizioloji təsirinin imkanları insan mühitində düzgün istifadə edilməlidir. Qrafik və rəqəmsal simvollarla bərabər, rəng həmçinin vizual kommuni- kant rolunu yüksək səviyyədə icra etmək

iqtidarındadır və bu zaman rəng insanın məkanda səssiz oriyentir olmaqla yanaşı insanın bu mühitini komfortlu, əlçatan və rahat edir. Rəngin funksional, ciddi surətdə istiqamətləndirilmiş tətbiqi sözügedən bu mə-sələnin həlli istiqamətində əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir. Belə ki, rəngli xətlər, rəsmlər şəklində naviqasiyanın işarələ- məsinin müxtəlif üsulları tam rahat- lıqla, asanlıqla insanı lazımi səmtdə istiqamətlən- dirmək, təkcə xarici deyil, həm də daxili mühitdə bu və ya digər obyektə göstərmək iqtidarındadır, düzgün se- çilmiş assosiativ rəng isə həmin məsələni ancaq asanlaşdı- racaq. Həcmli forma- nın rəng-qrafiki həllərinin dəyişdirilməsi və yenilənməsi yolu ilə insanın yaşa- dığı mühiti daha harmonik və rahat şəkildə formalaşdırıl- masının bir metodu ki- mi özündə məlumatlandırma və superqrafika üsulunu birləşdirməklə, rəng da- xili və xarici mühiti təkcə unikal və yaddaqalan etməyə imkan vermir, həmçinin emosional və psixoloji nöqtəyi-nəzərdən vizual mühitin keyfiy- yətinin yüksəl- dilməsi hesabına insanın duyğularına və mənimsəmə qabiliyyətinə emosional və psixoloji cəhətdən komfortlu bir şəkildə təsir göstərmək üçün şərait yaradır. Belə üsuldən ictimai binalarda geniş istifadə olunur. Məsələn, sənayedə və nəqliyyatda kontrast rənglərə boyanma üsulundan geniş istifadə olunur, məsə- lən, şlaqbaumlər, piyada keçidləri, çəpərləmələr üçün zolaqlar ("zebralar") və sair.

Hal-hazırda qrafik dizayn və reklamda rəngin oynadığı rolu şişirtmək son dərəcə çətin və mümkünsüz görünür. Rəng həllinin düzgün seçimi istifadəçi tərəfindən məhsulun istehlak effektivliyinə müsbət cəhətdən təsir göstərə bilər. [5]

İnsanların böyük əksəriyyəti üçün səciyyəvi xarakter daşıyan rəng duyumu və rəng mənimsənilməsi istiqamətində

hamı tərəfindən qəbul edilmiş prinsiplərə əsaslanaraq, dizaynerlər ustalıqla bu metoddan öz fəaliyyətində tətbiq edirlər. Belə ki, məsələn, qəhvəyi və yaşıl rənglər çox vaxt insanlar tərəfindən təbii rənglər kimi, torpaq, ağac gövdələri, yaşıl yarpaqlar rəngi kimi qəbul olunur. Nəcib qəhvəyi rəng konservativlik, həmrəylik, yumaqlıq və rahatlıq hissini yaradır. Yaşıl rəng təbiətin, təbii həyatın nəbzini tutmağa imkan verir. Məhz bunun sayəsində qəhvəyi və yaşıl rənglərdən qablaşdırma məhsulundan geniş istifadə olunur. Qeyd etdiyimiz həmin rəng tonlarında hazırlanmış qablaşdırıcı kağız paketlər potensial alıcıya təbiətin təmizliyi, təhlükəsizlik haqqında məlumat çatdırmalı və belə formada qablaşdırılmış məhsulların ekoloji cəhətdən təmiz olmasına onu inandırmalıdır.

Nəticə

Beləliklə, rəngləri düzgün, bacarıqla və düşünülmüş şəkildə seçməklə, təkcə öz

məişətimizi deyil, həmçinin ümumiyyətlə insanın yaşadığı mühiti də komfortlu və effektiv etmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Agoston J. Color theory and its application in art and design. Translated from English-M.: Mir, 1982.-184, p., II.
2. Bakeeva D.A. Symbolism of color in various cultures of the world: Mythological Publishing House "Gramota" No. 6 (20) 2012, part 2, p. 30).
3. Bryzgov N.V. Functions of color in various types of art. Arts and Education. Moscow, 2009; No. 4. References p.18-23.
4. Goethe I.V. Towards the doctrine of color (chromatics). In: The psychology of color. Sat. Per. from English - M.: "Reflbuk", K.: "Vakler"1996.
5. Goethe I.V. About art. Moscow: Art, 2015.624 s.

Leyla Alihuseyn HUSEYNOVA

*Western Caspian University Designer, Instructor, Researcher
Azerbaijan, Baku*

THE IMPORTANCE OF COLOR IN THE HUMAN ENVIRONMENT

Abstract: The use of color has always been an important part of the process of organizing the human environment. Today they seem even more acute and relevant in the context of the typology of objects of the space environment, including the emergence of new objects and the significant expansion of the processes of functional complexity and modernization of existing ones. At the same time, the quantitative and qualitative complexity of the human environment continues to grow.

Keywords: color, psychology, color science, environment, interior, design, graphic design, painting, aesthetics, culture, home, object.

Лейла Алигусейн кызы ГУСЕЙНОВА

Западно-Каспийский университет

Дизайнер, преподаватель, исследователь Азербайджан, Баку

ЗНАЧЕНИЕ ЦВЕТА В ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЕ ЧЕЛОВЕКА

Резюме: Использование цвета всегда было важной частью процесса организации человеческого окружения. Сегодня они представляются еще более острыми и актуальными в контексте типологии объектов космической среды, в том числе появления новых объектов и значительного расширения процессов функционального усложнения и модернизации существующих. В то же время количественная и качественная сложность окружающей человека среды продолжает расти.

Ключевые слова: цвет, психология, цветоведение, цветоведение, среда, интерьер, дизайн, графический дизайн, живопись, эстетика, культура, жилище, объект.

Daxil olub: 19.11.2021